

Sólborg Una Pálsdóttir

Fornleifaskráning Bakka og Bakkaholts á Kjalarnesi

Minjasafn Reykjavíkur – Árbæjarsafn
Skýrsla nr 118
Reykjavík 2004

Kort: Sólborg Una Pálsdóttir
Forsíða: Varnargarður og varðhundur á Bakka

Minjasafn Reykjavíkur – Árbæjarsafn
Reykjavík 2004
© Minjasafn Reykjavíkur - Árbæjarsafn
Sólborg Una Pálsdóttir

Skýrslur Minjasafns Reykjavíkur – Árbæjarsafns 118
Ábyrgðarmaður: Guðný Gerður Gunnarsdóttir

Öll réttindi áskilin

Efnisyfirlit

1. Inngangur	3
2. Almenn t um verndun fornleifa og tilgang skráningar	3
3. Fornleifaskráning	4
4. Saga Bakka (125656-306) og Bakkaholts (125656-307)	5
5. Fornleifaskráning Bakka og Bakkaholts	7
Bakki 125656 306 - 1	7
Bakki 125656 306 - 2	8
Bakki 125656 306 - 3	9
Bakki 125656 306 - 4	9
Bakki 125656 306 - 5	10
Bakki 125656 306 - 6	11
Bakki 125656 306 - 7	11
Bakki 125656 306 - 8	12
Bakki 125656 306 - 9	12
Bakki 125656 306 - 10	13
Bakki 125656 306 - 11	14
Bakki 125656 306 - 12	14
Bakki 125656 306 - 13	16
Bakki 125656 306 - 14	16
Bakki 125656 306 - 15	16
Bakki 125656 306 - 16	17
Bakki 125656 306 - 17	17
Bakki 125656 306 - 18	17
Bakki 125656 306 - 19	18
Bakki 125656 306 - 20	19
Bakki 125656 306 - 21	19
Bakki 125656 306 - 22	20
Bakki 125656 306 - 23	21
Bakki 125656 306 - 25	21
Bakki 125656 306 - 25	22
Bakki 125656 306 - 26	22
Bakki 125656 306 - 27	22
Bakki 125656 306 - 28	23
Bakki 125656 306 - 29	23
Bakkaholt 181202 307 - 1	25
Bakkaholt 181202 307 - 2	26
Bakkaholt 181202 307 - 3	27
Bakkaholt 181202 307 - 4	28
Bakkaholt 181202 307 - 5	28
Bakkaholt 181202 307 - 6	29
6. Niðurstöður	29
Heimildaskrá	32
Útgefið efni	32
Óútgefið efni	32
Vefsíður	33

Myndaskrá

Mynd 1. Túnakort 1916 sett yfir hnítsetta loftmynd úr LUKR.	5
Mynd 2. Núverandi íbúðarhús sem byggt var ofan á eldri bústað. Horft til NA. Ljós. SUP.	7
Mynd 3. Hluti af túnakorti Bakka og Bakkaholts sem sýnir bæjarstæði og húsaskipulag.	8
Mynd 4. Túnið þar sem útihús 306-3 var staðsett. Horft til SV. Ljós. SUP.	9
Mynd 5. Staðsetning kálgarðs (306-5) við núverandi íbúðarhús. Horft til NA. Ljós. SUP.	10
Mynd 6. Túnakort af Bakka frá 1916 lagt yfir nýlega loftmynd sem er að finna í LUKR. Heimtröðin nr 6.	11
Mynd 7. Hluti af örnefnum Bakka sett yfir nýlega loftmynd úr LUKR.	13
Mynd 8. Hjallatún, þar sem talið er að hjallurinn hafi staðið. Horft til SV. Ljós. SUP.	14
Mynd 9. Varnargarður við Hjallatún. Horft til A upp með ánni. Ljós. SUP.	15
Mynd 10. Varnargarður við Hjallatún. Horft til SV með ströndinni. Ljós. SUP.	15
Mynd 11. Svæðið þar sem Gamli bær hefur líklega staðið. Horft í S. Ljós. SUP.	18
Mynd 12. Flóðgarðar. Hluti af örnefnum á jörðinni Bakka sett á nýlega loftljósmynd úr LUKR.	19
Mynd 13. Dvergasteinn. Hluti af örnefnum á jörðinni Bakka sett á nýlega loftljósmynd úr LUKR.	20
Mynd 14. Arnarhamarsrétt. Horft til NV. Ljós. SUP.	24
Mynd 15. Arnarhamarsrétt séð frá hömrnum. Horft til SV. Ljós. SUP.	24
Mynd 16. AutoCad teikning af útlínum vegga Arnarhamarsréttar. Teikn. SUP.	25
Mynd 17. Bakkaholt (bláir punktar). Túnakort 1916 lagt yfir nýlega loftljósmynd úr LUKR.	25
Mynd 18. Túnið þar sem bústaðurinn hefur líklega staðið. Horft til N. Ljós. SUP.	26
Mynd 19. Túnið þar sem kálgarðurinn var líklega. Horft til NV. Ljós. SUP.	27
Mynd 20. Túnið þar sem garðurinn var líklega. Horft til NA. Ljós. SUP.	28
Mynd 21. Staðsetning fornleifa við bæjarstæði Bakka (gult) og Bakkaholts (blátt). Grunnur er nýleg loftljósmynd fengin úr LUKR.	31

Töflur

Tafla 1. Skráðir minjastaðir á Bakka.....	29
Tafla 2. Skráðir minjastaðir á Bakkaholti	31

1. Inngangur

Minjasafn Reykjavíkur hefur yfirumsjón með skráningu fornleifa í Reykjavík. Í þessari skýrslu er greint frá fornleifaúttekt á jörðunum Bakka og Bakkaholti á Kjalarnesi.

Skráningin byggir á svæðisskráningu sem unnin var í samvinnu við Þjóðminjasafn Íslands. Sú skráning miðaðist við svæðisskipulagsstig en þá er skráning fornleifa byggð á rannsóknnum á heimildum og sögu jarðarinnar. Nú hefur þessi skráning verið yfirfarin, endurunnin og bætt. Nákvæmni hennar miðast við það skráningarform sem nægir við gerð deiliskipulags.

Markmið þessarar úttektar er að taka saman þau gögn sem geta gefið upplýsingar um fornleifar á umræddu svæði. Hluti af upplýsingunum kom frá núverandi ábúendum, þeim Ásthildi H. Skjaldardóttur og Birgi Aðalsteinssyni og fyrrverandi ábúanda, Bjarna Þorvarðarsyni. Þau hafa unnið örnefnakort af jörðunni sem kom að góðum notum í skráningunni. Telja má víst að þar hafa varðveist töluvert af gömlum örnefnum því sama ættin hefur búið á Bakka frá því um miðja 19. öld. Heimildarmönnum þessum eru færðar þakkir fyrir gott samstarf.

Hluti af svæðinu hefur verið sléttaður þannig að engar eða litlar rústir sjást þar á yfirborði sem gerir skráningu og staðsetningu minjanna erfiða. Reynslan hefur þó kennt okkur að þetta þýðir ekki endilega að fornleifarnar séu með öllu horfnar. Jörðin geymir enn minjarnar sem ekki hefur verið spilt og þær minjar eru samkvæmt lögum friðaðar.

2. Almennt um verndun fornleifa og tilgang skráningar

Í þjóðminjalögum 107/2001¹ kemur fram að skylt sé að skrá fornleifar á skipulagsskyldum svæðum áður en gengið er frá skipulagi eða endurskoðun þess. Tilgangur þjóðminjalaganna er að stuðla að verndun menningarsögulegra minja og tryggja að íslenskur menningararfur flytjist óspilltur til komandi kynslóða. Meðal þess sem telst til menningararfsins eru fornleifar sem í 9. grein þjóðminjalaga eru skilgreindar þannig:

Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum og öskuhaugum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum.
- vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri.
- gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita.
- gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra.
- virki og skansar og önnur varnarmannvirki.
- gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð.
- áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum.
- haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið.
- skipflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar, sbr. 11. gr.:

Fornleifavernd ríkisins lætur, eftir föngum, skrá allar þekktar fornleifar og gefur út skrá um friðlýstar fornleifar og skal hún endurskoðuð á þriggja ára fresti.

¹ Þjóðminjalög 107/2001 <http://www.althingi.is/lagas/nuna/2001107.html>

Varðandi friðlýsingu og afmörkun friðlýstra svæða segir í 11. gr.:

Fornleifavernd ríkisins ákveður hvaða fornleifar skulu friðlýstar. Friðlýsing getur náð til nánasta umhverfis hins friðlýsta minjastaðar. Friðlýsa má samfelld svæði, minjasvæði, þar sem fleiri en einn minjastaður telst hafa sérstakt menningarsögulegt gildi. Friðlýsingu fornleifa skal birta í Stjórnartíðindum og staðurinn og ytri mörk hans tilgreind svo nákvæmlega sem unnt er á korti eða á annan hátt.

Friðlýsingu fornleifa skal þinglýsa sem kvöð á landareign þá sem í hlut á. Þeim minjum, sem friðlýstar eru, skal fylgja 20 metra friðhelgað svæði út frá ystu sýnilegu mörkum fornleifa og umhverfis nema kveðið sé á um annað. Um stærra svæði skal leita samþykkis landeiganda.

Samkvæmt lögum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 10. grein laganna segir:

Fornleifum má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi né nokkur annar, spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja nema með leyfi Fornleifaverndar ríkisins.

Þetta á við um allar fornleifar, þekktar sem óþekktar, sbr. 13. grein:

Nú finnast fornleifar sem áður voru ókunnar og skal finnandi þá skýra Fornleifavernd ríkisins frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn. Ef fornleifar finnast við framkvæmd verks skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmd uns fengin er ákvörðun Fornleifaverndar ríkisins um hvort verki megi fram halda og með hvaða skilmálum.

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að koma í veg fyrir að fornleifar verði fyrir raski eða skemmdum að nauðsynjalausu. Það er einnig hagur þeirra sem stýra framkvæmdum að hafa yfirlit yfir fornleifar á tilteknum svæðum. Þannig má minnka líkurnar á að fornleifar finnist að óvörum sem nauðsynlegt verður að rannsaka. Björgunaruppgröftur sem unninn er vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum er heldur ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar því hagsmuni fræðigreinarinnar og þeirra sem standa að framkvæmdum.² Almenn er æskilegast að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum, því að þeir sem standa fyrir meiriháttar framkvæmdum bera kostnað af fornleifarannsóknum sem nauðsynlegar reynast þeirra vegna, sbr. 14. grein þjóðminjalaga:

Nú telur landeigandi, ábúandi eða einhver annar, þar á meðal sá sem stjórnar opinberum framkvæmdum, að hann þurfi að gera jarðrask, svo sem vegna vegagerðar, veitulagnar, framræslu eða skógræktar, er haggð geti við fornleifum og skal hann þá skýra Fornleifavernd ríkisins frá því áður en hafist er handa við verkið. Lýst skal nákvæmlega breytingum þeim er af framkvæmd mundi leiða. Fornleifavernd ríkisins ákveður hvort og hvenær framkvæmd megi hefja og með hvaða skilmálum. Við allar meiri háttar framkvæmdir, svo sem vegagerð, virkjanaf framkvæmdir, flugvallargerð, veitulagnir og skógrækt, skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum.

3. Fornleifaskráning

Við fornleifaskráningu svæðisins voru örnefnaskrár, kort og aðrar ritaðar heimildir kannaðar, auk þess sem svæðið var skoðað. Týndir eru til þeir staðir sem hugsanlega hafa að geyma minjar á svæðinu.

² Ragnheiður Traustadóttir, *Fornleifaskráning á Miðnesheiði*, 8.

Fornleifarnar eru skráðar í nýtt skráningarkerfi sem fengið hefur nafnið Sarpur. Fornleifarnar eru flokkaðar eftir jörðum eins og jarðaskipting var um 1835-45. Fornleifarnar fá þrískipt númer. Í fyrsta lagi landsnúmer sem fasteignamat ríkisins úthlutar, því næst kemur númer jarðarinnar samkvæmt Jarðabók Johnsens frá 1847, en þriðja talan er hlaupandi tala innan jarðarinnar.

Við fornleifaskráningu er sögu jarðanna gerð skil, þar er varpað ljósi á þætti sem gefa upplýsingar um sögu byggðar og búskapar á staðnum. Tegundum og hlutverki minja er lýst. Ef minjar finnast ekki á yfirborði eru þær skráðar sem, "**heimild**". Á þeim stöðum eru líkur á því að minjar sé enn að finna í jörðu. Í lokin er vísað í þær heimildir sem hafa gefið tilefni til skráningar fornleifa.

Það kort sem aðallega var notað við skráninguna er túnakort frá 1916. Þessu korti er varpað á nýlegan kortagrunn úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkurborgar (LUKR) og þannig má staðsetja hluta af fornleifunum. Reynt er að setja staðsetningarhnit (ISN93) á flestar fornleifar með þessum hætti en augljóslega er einungis um tilgátur að ræða þegar fornleifar eru horfnar af yfirborði.

Mynd 1. Túnakort 1916 sett yfir hnitsetta loftmynd úr LUKR.

4. Saga Bakka (125656-306) og Bakkaholts (125656-307)

Í Íslenska fornbréfasafninu er að finna nokkur skjöl frá miðöldum sem tengjast Bakka. Jarðarinnar er fyrst getið 2. mars 1495 þegar Erlendur Jónsson seldi Erlendi bónda Erlendssyni og konu hans jörðina Lágafell í Landeyjum fyrir jörðina Bakka á Kjalarnesi.³ 23. júní 1517 tók Ögmundur ábóti í Viðey við Erlendi Jónssyni sem próventumanni en klaustrið

³ D.I. VII, 252-253.

fékk þá Bakka til fullrar eignar, tuttugu hundruð og tíu kúgildi að auki.⁴ Þann 30. september 1541 var dómur útnefndur á Esjubergsþingi af Pétri Einarssyni (Gleraugna-Pétri) um bréf Viðeyjarklausturs fyrir jörðunum Skrauthólum og Bakka á Kjalarnesi. Niðurstaða dómsins var að bréf Alexíusar ábóta fyrir jörðunum væru lögleg og gild.⁵ Bakki kemur nokkrum sinnum fyrir í fôgetareikningum á árunum 1547-1552.⁶ Árið 1569 er Bakka getið í minnisblöðum Vigfúsar sýslumanns Jónssonar, þar sem segir að Jón á Bakka láti vaðmál í skatt.⁷

Jarðarmat Bakka í Jarðabókinni 1705 var tuttugu hundruð og eigandinn skráður maddama Sigríður Hákonardóttir prófastsekkja á Rauðamel. J. Johnsen mat jörðina á sama verði í Jarðatali sínu frá 1835-1845.⁸

Árið 1705 var einn maður skráður ábúandi á Bakka og bjó hann á allri jörðinni. Landskuld var eitt og hálf hundruð og greiddist með sex ríkisdöllum til landeiganda og hafði sama fyrirkomulag á greiðslum viðhafst lengi. Leigukúgildin voru fjögur og greiddust leigur í smjöri. Kvikfénaður ábúanda var átta kýr en af þeim voru tvær með fyrsta kálfi, tvær kvígur voru veturgamlar, og einn kálfur. Þá eru einnig talin upp átján ær með lömbum, átta veturgamlir sauðir, fjórtán tvævetrir og eldri, tvo hross, einn foli veturgamall og tveir tvævetrir. Talið var að sex kýr, 12 lömb og 22 ær gætu fóðrast á jörðinni. Útigangur fyrir sauði og hesta var talinn góður um vetur. Jörðin hafði frían fjárupprekstur upp á Esju eins og aðrar jarðir í hreppnum. Móskurð til eldiviðar hafði jörðin nægan sem og torfristu, stungu og reiðingsristu. Sölvafjara var svo mikil og góð að ábúandi gat bæði selt sölvu sem og leigt fjöru. Ábúandi fékk alin fyrir einn hestburð af sölvu og þegar best var höfðu hestburðirnir verið tæplega tvö hundruð en þegar hér var komið sögu var það mun minna því nærliggjandi á bar mikinn sand í fjöruna. Fjörugrös voru einnig næg en ekkert var þó selt. Rekavon var nokkur en hrognkelsafjara var varla teljandi. Þang mátti nýta til eldiviðar ef með þyrfti. Jörðin Kiðafell nýtti móskurð og stungu gjaldlaust í landi Bakka. Ekki voru neinar engjar í landi Bakka, landþröng var mikil og málnytjurekstur yfir sumar mjög langur. Mjög landlétt var talið um sumar. Sauðfé gat verið í hættu vegna flóða og stafaði einnig hætta af foruðum og djújum. Sjór braut úr túninu og áin bar sand á það. Vatnsból var einnig slæmt. Nefnt er að varla geti kallast heimræði frá jörðinni því lending sé bæði háskaleg og skipsuppsátur ekki óhætt vegna sjávangangs og því sótti ábúandi verið annars staðar. Getið er þess hve stórviðrasamt var á þessari jörð sem svo víða annars staðar í hreppnum. Bakkahjáleiga var fornt afbýli í landi Bakka en hafði þegar þetta var ritað legið í eyði í yfir fjórtíu ár (frá því fyrir 1665). Menn gátu sér þess til að landskuld hefði verið fjórtíu álnir og eitt kúgildi fylgt jörðinni og hafi afgjaldið runnið til heimabónnda. Á hjáleigunni fóðruðust tvær kýr. Heimabóndinn nýtti nú túnin, engjar og haga en talið var að hjáleigan gæti ekki aftur byggst vegna landþrengsla og án þess að skaða heimajörðina.⁹

Bakkaholt var syðsti hlutinn í landareign Bakka.¹⁰ Jarðabók nefnir ekki þessa jörð en mögulega er hér um að ræða Bakkahjáleigu úr landi Bakka þó svo ekkert sé hægt að fullyrða um það.¹¹ Johnsen metur þessa jörð ekki í Jarðatali sínu en getur þess að sýslumaður telji hana fimm hundruð.¹² Í Kjalnesingum segir Þorsteinn Jónsson: "Býlið var fyrir innan Brekkulæk. Mestur hluti af landi þessa gamla býlis fylgir nú Arnarholti. Nafn þess er í manntölum

⁴ D.I. VIII, 631.

⁵ D.I. X, 671-672.

⁶ D.I. XII, 108, 134, 150, 170, 396.

⁷ D.I. XV, 341.

⁸ Árni Magnússon og Páll Vídalín, *Jarðabók III*, 372. - J. Johnsen, *Jarðatal*, 98.

⁹ Árni Magnússon og Páll Vídalín, *Jarðabók III*, 372-373.

¹⁰ Þorsteinn Jónsson, *Kjalnesingar*, 124.

¹¹ Sbr. Árni Magnússon og Páll Vídalín, *Jarðabók III*, 373.

¹² J. Johnsen, *Jarðatal*, 98, 98 neðanmáls.

Bakkaholt allt til ársins 1880, en eftir það er Holtsnafnið ráðandi. Var í byggð til ársins 1905.¹³

Í Fasteignamatsbók Kjósarsýslu frá 1918 kemur fram að jörðin sé 16,2 hektarar en af þeim voru þrír hektarar sem tilheyrðu Bakkaholti. Tún voru 6,4 teigar sem voru að mestu leyti sléttuð, taða var um 220 hb (hestburðir). Sáðreitir voru 1100 m² og uppskera um 18 tn (tunnur). Engi (flói) var nærri, þýft en greiðfært og sums staðar áveitt. Landið var talið fremur hagsælt, mest láglendi, mýrar og móar. Helstu kostir jarðarinnar voru taldir hrognkelsaveiði, mótak, nálægð brunnar, aðgengi að sandi og möl, túnefni og möguleikar á að gera vagnfært heim að húsi góðir. Helstu ókostir voru taldir vera að túnið var við "brotbakka", aðeins var "stórgripagirt", engar vagnslóðir, landbrot vegna ágangs sjós, landlétt og flæðihætta.¹⁴

Árið 1919 voru sex kýr, átta hross og um 100 kindur á jörðinni og var hún þá talin vera "fullsetin". Hús voru loftbaðstofa metin á 450 krónur, dyr með geymslu (220 kr.), vatnsleiðsla og dæla (200 kr.), eldhús (100 kr.), skemma (35 kr.), móhús (40 kr.), ein hlaða fyrir 250 hb. (330 kr.), ein hlaða fyrir 200 hb. (210 kr.), fjós fyrir tíu kýr (110 kr.), hesthús fyrir sex hross (40 kr.), og fjögur fjárhús fyrir samtals 110 kindur (290 kr.). Samtals voru hús metin á 2025 krónur. Heildarmat eignarinnar var þá talið vera 8935 krónur.¹⁵

Árið 1930 var augljóslega búið að endurbæta húsakostinn því þá eru komin íbúðarhús, hlaða, fjós með haughúsi, öll úr steinsteypu, auk þess sem tún voru aukin, og girðingar og akslóðir bættar.¹⁶

5. Fornleifaskráning Bakka og Bakkaholts

Bakki 125656 306 - 1

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Heimild

Aldur: Fyrir 1916

Staðsetning: X: 360969,73 Y: 420673,54

Horfin: Já, af yfirborði

Heimildarmaður: Birgir Aðalsteinsson

Mynd 2. Núverandi íbúðarhús sem byggt var ofan á eldri bústað. Horft til NA. Ljós. SUP.

¹³ Þorsteinn Jónsson, *Kjalnesingar*, 134.

¹⁴ Þskj., Fasteignamatsbók Kjósarsýslu 1919 með athugasemdum frá 1930, 55.

¹⁵ Þskj., Fasteignamatsbók Kjósarsýslu 1919 með athugasemdum frá 1930, 55.

¹⁶ Þskj., Fasteignamatsbók Kjósarsýslu 1919 með athugasemdum frá 1930, 55.

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti frá 1916 lá bær/aðalhús jarðarinnar Bakka í um 204 metra norðvestur frá húsnum Bakkakots/Bakkaholts (307-1). Bærinn samanstóð af sjö hölfum. Stærð þeirra var, talið upp frá vestri til austurs, 5x6 m, 5x6 m, 5x6 m, 4x9 m, 2x6 m, 3x4 m, 2x6 m. Heimtröðin lá svo austur af bænum.¹⁷

Lýsing

Samkvæmt upplýsingum frá núverandi eigendum jarðarinnar, þeim Ásthildi H. Skjaldardóttur og Birgi Aðalsteinsyni, og fyrrverandi eiganda jarðarinnar, Bjarna Þorvarðarsyni þá eru þau hús sem teiknuð eru upp á túnakortinu horfin undir núverandi íbúðarhús sem var byggt árið 1923 samkvæmt upplýsingum frá Fasteignamatari ríkisins. Þetta passar við upplýsingar sem koma fram í Fasteignamatsbók Kjósarsýslu en þar kemur fram að húsakostur var endurnýjaður á árunum 1919-1930.¹⁸

Bakki 125656 306 - 2

Hlutverk: Útihús

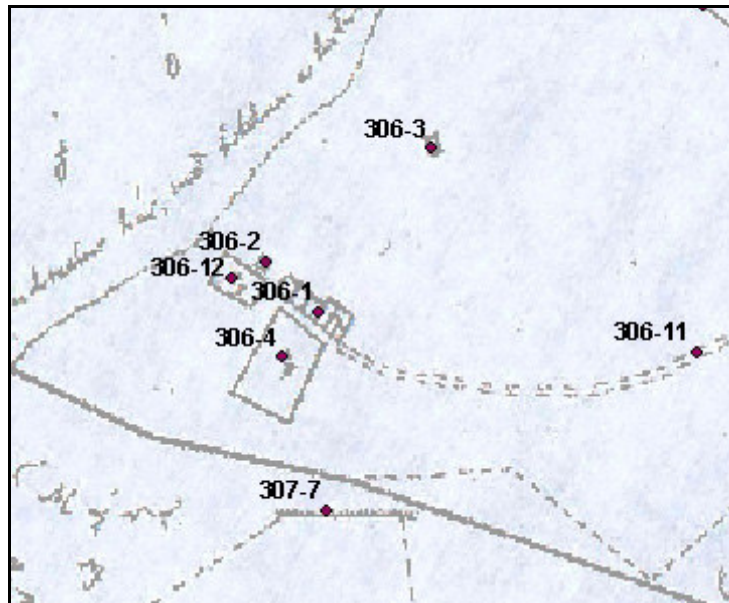
Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 360951,53 Y: 420689,87

Horfin: Já, af yfirborði

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti 1916 mátti finna lítið hús (3x4 m) um sjö metra norðvestur af bænum (306-1). Ekki er að finna neinar upplýsingar á túnakortinu um hvers konar hús sé um að ræða.¹⁹

Mynd 3. Hluti af túnakorti Bakka og Bakkaholts sem sýnir bæjarstæði og húsaskipulag.

¹⁷ Túnakort Bakka og Bakkakots á Kjalarnesi frá árinu 1916. – Gagnabanki Fasteignamats ríkisins. Upplýsingar um jörðina Bakka á Kjalarnesi. www.fmr.is

¹⁸ Þskj., Fasteignamatsbók Kjósarsýslu 1919 með athugasemdum frá 1930, 55.

¹⁹ Túnakort Bakka og Bakkakots á Kjalarnesi frá árinu 1916.

Lýsing

Þetta hús er horfið vegna túnasléttunar og yngri húsbygginga. Staðsetning því tilgáta byggð á túnakorti. Í Fasteignamatsbók Kjósarsýslu kemur fram að á jörðinni hafi verið móhús árið 1919 (þremur árum eftir að túnakortið var gert). Spurning hvort þetta sé móhúsið en nálægð við íbúðarhús hlýtur að hafa verið kostur þegar staðsetning á slíku húsi var valin.

Bakki 125656 306 - 3

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 361006,64 Y: 420725,29

Horfin: Já, af yfirborði

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti 1916 (sjá mynd 3) var hús um 60 metra norðnorðvestur af bænum (306-1). Húsið var eitt hólf, um 6x4 m á stærð og með standpili (eða járnþaki).²⁰

Lýsing

Þetta hús er horfið vegna túnasléttunar. Ekki langt frá þeim stað sem kallaður er "Gamli bær" (306-19).

Mynd 4. Túnið þar sem útihús 306-3 var staðsett. Horft til SV. Ljós. SUP.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta byggð á túnakorti.

Bakki 125656 306 - 4

Hlutverk: Kálgarður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 360943,66 Y: 420683,96

Horfin: Já, af yfirborði

Heimildarmaður: Birgir Aðalsteinsson

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti 1916 (sjá mynd 3) var kálgarður um sjö metra vestur af bænum (306-1) og um tvo metra suður af litla húsinu (306-2). Garðurinn var um 11x16 m á stærð.²¹

²⁰ Túnakort Bakka og Bakkakots á Kjalarnesi frá árinu 1916.

Lýsing

Kálgarðurinn er horfinn vegna túnasléttunar og nýrri bygginga.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta byggð á túnakorti.

Bakki 125656 306 - 5

Hlutverk: Kálgarður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 360963,34 Y: 420666,25

Horfin: Já, af yfirborði

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti 1916 (sjá mynd 3) var annar kálgarður sunnan við bæinn (306-1) og um átta metra austur af hinum kálgarðinum (306-4). Garðurinn var um 20x30 m á stærð.²²

Mynd 5. Staðsetning kálgarðs (306-5) við núverandi íbúðarhús. Horft til NA. Ljósm. SUP.

Lýsing

Kálgarðurinn að mestu horfinn vegna túnasléttunar og yngri garðræktar. Þó má sjá móta fyrir vesturhliðinni þar sem litamismunur er sjáanlegur í túninu (sjá mynd 5) og spurning hvort vesturhlið garðsins við húsið séu leifar frá kálgarðinum.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta byggð á túnakorti.

²¹ Túnakort Bakka og Bakkakots á Kjalarnesi frá árinu 1916.

²² Túnakort Bakka og Bakkakots á Kjalarnesi frá árinu 1916.

Bakki 125656 306 - 6

Hlutverk: Vegur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 361081,42 Y: 420656,41

Horfin: Já, af yfirborði

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti 1916 lá heimtröðin austur frá bænum og sveigði svo til norðaustur. Á kortinu er hún teiknuð um 220 metra löng. Við enda hennar var svo lítil tóft (306-7) og þaðan lá líka túngarðurinn í norður og vestur.²³ Heimtröðin var ekki gerð vagnfær fyrir en á tímabilinu 1919-1930.²⁴

Lýsing

Horfin vegna túnasléttunar og yngri húsbygginga.

Mynd 6. Túnakort af Bakka frá 1916 lagt yfir nýlega loftmynd sem er að finna í LUKR. Heimtröðin nr 6.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta byggð á túnakorti. Þar sem vegur er lína gefur einn punktur takmarkaðar upplýsingar um staðsetningu. Frekari hnit væru:

- 1) X: 361164,19 Y: 420678,02
- 2) X: 361121,45 Y: 420676,71
- 3) X: 361060,30 Y: 420650,41
- 4) X: 361001,13 Y: 420653,70
- 5) X: 360946,80 Y: 420663,56

Bakki 125656 306 - 7

Hlutverk: Tóft

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 361159,15 Y: 420687,9

Horfin: Já, af yfirborði

²³ Túnakort Bakka og Bakkaholts á Kjalarnesi frá árinu 1916.

²⁴ Þskj. Fasteignamatbók Kjörsarsýslu 1919 með athugasemdum frá 1930, 55.

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti 1916 lá heimtröðin austur frá bænum og sveigði svo til norðaustur. Við enda hennar var lítil tóft, 2x6 metrar (sjá mynd 6, tóftin er nr 7). Frá tóftinni lá túngarðurinn í norður og vestur. Ekki kemur fram á túnakortinu hvaða hlutverki tóftin hafði áður gengt.²⁵

Lýsing

Tóftin er horfin vegna túnasléttunar.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta byggð á túnakorti.

Bakki 125656 306 - 8

Hlutverk: Túngarður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 361106,02 Y: 420760,71

Horfin: Já, af yfirborði

Heimildarmaður: Birgir Aðalsteinsson

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti 1916 lá heimtröðin austur og svo norðaustur af bænum en við enda hennar var lítil tóft. Frá tóftinni lá túngarðurinn í norður og vestur og endaði við ströndina, um 150 metra norður af bænum (306-1). Túngarðurinn var um 284 metrar á lengd í heildina (sjá mynd 6, nr 8).²⁶

Lýsing

Túngarðurinn er horfinn vegna túnasléttunar. Spurning hvort varnargarðurinn (306-12) sem er um 20 metra norðaustur af norðurenda túngarðsins hafi verið hluti af túngarði bæjarins á einhverjum tíma.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta byggð á túnakorti. Þar sem vegur er lína gefur einn punktur takmarkaðar upplýsingar um staðsetningu. Frekari hnit væru:

- 1) X: 361164,19 Y: 420680,00
- 2) X: 361149,06 Y: 420726,68
- 3) X: 361080,68 Y: 420779,28
- 4) X: 361060,30 Y: 420834,51
- 5) X: 361048,47 Y: 420843,05
- 6) X: 361028,74 Y: 420841,74
- 7) X: 361006,39 Y: 420814,78

Bakki 125656 306 - 9

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 361491,74 Y: 420898,47

Horfin: Já, af yfirborði

²⁵ Túnakort Bakka og Bakkakots á Kjalarnesi frá árinu 1916.

²⁶ Túnakort Bakka og Bakkakots á Kjalarnesi frá árinu 1916.

Staðhættir

"Með henni [Ártúnsá] eru þessi nöfn, talin neðan frá: Stekkjarhvammur. Þar var stekkur áður fyrr, fjárhús og beitarhús, sem nú eru horfin og orðin að túni."²⁷

Lýsing

Fannst ekki á vettvangi.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar (sjá mynd 7).

Mynd 7. Hluti af örnefnum Bakka sett yfir nýlega loftmynd úr LUKR.

Bakki 125656 306 - 10

Sérheiti: Fjósgróf

Hlutverk: Fjós?

Staðsetning: X: 360875,77 Y: 420671,17

Tegund: Heimild

Staðhættir

"Í þá [sjávarbakkana] eru alldjúpar grófir, Holtsgróf er syðst,... .Norðar er Fjósgróf,... ." ²⁸

Lýsing

Heimildarmenn (Birgir Aðalsteinsson, Ásthildur H. Skjaldardóttir, Bjarni Þorvarðarson) þekktu þetta örnefni en könnuðust ekki við að það vísaði til einhvers fjóss á þeim stað og töldu það fremur ólíklegt.

²⁷ Ari Gíslason: Örnefnaskrá Bakka á Kjalarnesi.

²⁸ Ari Gíslason: Örnefnaskrá Bakka á Kjalarnesi.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna eftir upplýsingum fyrrum eiganda, Bjarna Þorvarðarsonar (sjá mynd 7).

Bakki 125656 306 - 11

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 361049,93 Y: 420828,61

Horfin: Já, af yfirborði

Heimildarmaður: Bjarni Þorvarðarson

Staðhættir

"Norðar [en Hvammur] þar sem heitir Hjallatún, hefur verið lending áður fyrir."²⁹

Mynd 8. Hjallatún, þar sem talið er að hjallurinn hafi staðið. Horft til SV. Ljós. SUP.

Lýsing

Heimildarmaður (Bjarni Þorvarðarson) telur smáhól í túninu geta verið leifarnar af hjallinum þar sem fiskurinn var þurrkaður.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrum eiganda, Bjarna Þorvarðarsonar.

Bakki 125656 306 - 12

Hlutverk: Varnargarður

Tegund: Garðlag

Staðsetning: X: 361067,65 Y: 420852,22

Horfin: Nei

Heimildarmaður: Bjarni Þorvarðarson

²⁹ Ari Gíslason: Örnefnaskrá Bakka á Kjalarnesi.

Staðhættir

Sjógarður við Hjallatún, fyrir neðan brekkur í túninu. Garðurinn liggur samhliða Blikdalsánni í vestur og beygir síðan í suðvestur með ströndinni, þ.e. 22 metra í norðaustur/suðvestur meðfram ströndinni og 32 metra vestur/austur samhliða ánni. Er í um 186 metra norðnorðaustur frá íbúðarhúsi og um 56 metra suðvestur af ánni.

Mynd 9. Varnargarður við Hjallatún. Horft til A upp með ánni. Ljós. SUP.

Lýsing

Garðurinn er hlaðinn úr steini. Lóðrétt lög steina eru mest sjö. Á steinum eru hvítar fléttur og mosi. Samkvæmt heimildarmanni (Bjarna Þorvarðarsyni) var garðurinn byggður fyrir hans minni en hann er fæddur 1923. Fannst honum líklegt að garðurinn væri frá aldamótum. Bletturinn innan við vegginn er kallaður "Gamla tún" sem gæti bent til þess að sjógarðurinn hafi verið hluti af túngarði.³⁰

Mynd 10. Varnargarður við Hjallatún. Horft til SV með ströndinni. Ljós. SUP.

³⁰ Ari Gíslason: Örnefnaskrá Bakka á Kjalarnesi.

Bakki 125656 306 - 13

Sérheiti: Bakkavör
Hlutverk: Lending
Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 361013,52 Y: 420843,37
Hættumat: Mikil hætta
Hættuorsök: Landbrot
Friðlýst: Nei
Heimildarmaður: Bjarni Þorvarðarson

Staðhættir

"Norðar [en Hvammur] þar sem heitir Hjallatún, hefur verið lending áður fyrr."³¹

Lýsing

Líklega er verið að tala hér um Bakkavörina en hún er liggur niður af (norðvestur af) Hjallatúni. Heimildarmenn³² bentu á að ströndin tæki þarna miklum breytingum vegna ágangs sjávar svo ekki er víst að þessi staður henti sem lending í dag.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnafnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar (sjá mynd 7).

Bakki 125656 306 - 14

Sérheiti: Tunguborg
Hlutverk: Fjárborg

Staðsetning: ?
Tegund: Heimild

Staðhættir

"Við Bakkalæk er uppgróinn hóll, sem heitir Tunguborg. Þar hefur verið fjárborg áður fyrr og fært að grjótt til að hækka hana upp."³³

Lýsing

Heimildarmenn³⁴ könnuðust ekki við þessa fjárborg og töldu að ef hún væri til þá myndi hún líklega fremur tilheyra gamla Brekkulandinu eða Arnarholtslandi. Vantar því frekari upplýsingar svo hægt sé að staðsetja þessa fjárborg.

Bakki 125656 306 - 15

Sérheiti: Stekkjarhvammur
Hlutverk: Fjárhús

Staðsetning: X:361500,11 Y: 420881,12
Horfin: Já, af yfirborði
Tegund: Heimild

Staðhættir

"Að norðanverðu á merkjum er Ártúnsá, sem nú er nefnd, en hét Blikdalsá upphaflega. Með henni eru þessi nöfn, talin neðan frá: Stekkjarhvammur. Þar var Stekkur áður fyrr, fjárhús og beitarhús, sem nú eru horfin og orðin að túni. Nöfnin loða við þó einkennin séu horfin."³⁵

³¹ Ari Gíslason: Örnefnaskrá Bakka á Kjalarnesi.

³² Birgir Aðalsteinsson, Ásthildur H. Skjaldardóttir og Bjarni Þorvarðarson.

³³ Ari Gíslason: Örnefnaskrá Bakka á Kjalarnesi.

³⁴ Birgir Aðalsteinsson, Ásthildur H. Skjaldardóttir og Bjarni Þorvarðarson.

³⁵ Ari Gíslason: Örnefnaskrá Bakka á Kjalarnesi.

Lýsing

Fannst ekki á vettvangi.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta (ónákvæm) unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar (sjá mynd 7).

Bakki 125656 306 - 16

Sérheiti: Sneiðingaklettur

Hlutverk: Landamerki

Staðsetning: X: 363326,12 Y: 421307,19

Tegund: Heimild

Staðhættir

"Sneiðingaklettur heitir klettur í Esjubrún, á mörkum milli Bakka og Arnarholts. Þaðan var línán í Fuglsstapa. Hjá klettingum voru fjárgötur."³⁶

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar.

Bakki 125656 306 - 17

Sérheiti: Mógrafir

Hlutverk: Mógröf

Staðsetning: X: 361392,55 Y: 420631,95

Horfin: Já, af yfirborði

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á örnefnakorti staður, austan við bæinn, og sunnan við heimtröðina, á túnunum, sem kallaður er Mógrafir (sjá mynd 7). Vafalítið er nafnið vísbending um að þarna hafi verið mógrafir.

Lýsing

Horfið af yfirborði, komið undir tún.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar.

Bakki 125656 306 - 18

Sérheiti: Beðaflatir

Hlutverk: Túnrækt

Staðsetning: X: 361083,42 Y: 420692,57

Tegund: Heimild

Horfin: Já, af yfirborði

³⁶ Ari Gíslason: Örnefnaskrá Bakka á Kjalarnesi.

Staðhættir

Samkvæmt örnefnakorti af jörðinni eru Beðaflatir um 110 metra austur af núverandi íbúðarhúsi, á túni í ræktun.

Lýsing

Komið undir tún.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar.

Bakki 125656 306 - 19

Sérheiti: Gamli bær

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 361027,66 Y: 420718,02

Aldur: Fyrir 1900

Horfin: Já, af yfirborði

Heimildarmaður: Birgir Aðalsteinsson

Staðhættir

Samkvæmt örnefnakorti af jörðunni er Gamli bær um 70 metra suðaustur af núverandi íbúðarhúsi, á túni í ræktun, (sjá mynd 6).

Mynd 11. Svæðið þar sem Gamli bær hefur líklega staðið. Horft í S. Ljós. SUP.

Lýsing

Þessi bær hefur verið eldri en bærinn sem var í byggð um aldamótin því núverandi hús voru byggð yfir þau árið 1923. Ekkert er lengur hægt að sjá á yfirborði. Birgir Aðalsteinsson, einn af núverandi ábúendum, telur sig hafa rekist á einhvers konar steinhleðslu á þessum bletti þegar hann var plægja túnið um 1998. Telur hann líklegt að enn sé að finna rústir "Gamla bæjar" þarna undir.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar.

Bakki 125656 306 - 20

Sérheiti: Flóðgarðar

Hlutverk: Varnargarður

Staðsetning: X: 361397,40 Y: 420224,63

Horfin: Já, af yfirborði

Tegund: Heimild

Staðhættir

Samkvæmt örnefnakorti af jörðunni eru Flóðgarðar um 610 metra suðaustur af núverandi íbúðarhúsi, á túni í ræktun, (sjá mynd 12).

Lýsing

Örnefni. Ekki vitað um nánari merkingu og nú er þarna tún.

Mynd 12. Flóðgarðar. Hluti af örnefnum á jörðinni Bakka sett á nýlega loftljósmynd úr LUKR.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar.

Bakki 125656 306 - 21

Sérheiti: Dvergasteinn

Hlutverk: Álfabyggð

Staðsetning: X: 360986,44 Y: 420478,00

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðhættir

Um 194 metra suðsuðaustur af núverandi íbúðarhúsi.

Lýsing

Örnefni. Nú er þarna tún.

Mynd 13. Dvergasteinn. Hluti af örnefnum á jörðinni Bakka sett á nýlega loftljósmynd úr LUKR.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar.

Bakki 125656 306 - 22

Sérheiti: Veita

Hlutverk: *Veita

Staðsetning: X: 360887,03 Y: 420555,58

Horfin: Já, að hluta

Tegund: Heimild

Staðhættir

Um 137 metra suðsuðvestur af núverandi íbúðarhúsi (sjá mynd 12).

Lýsing

Örnefni. Ekki vitað um nánari merkingu og nú er þarna tún og skurður. Ekki ólíklegt að þetta örnefni tengist annað hvort áveituframkvæmdum eða vatnsveitu sem minnst er á í Fasteignamatsbók Kjósarsýslu (sjá kafla 4).

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar.

Bakki 125656 306 - 23

Sérheiti: Holtsvör
Hlutverk: Vör

Staðsetning: X: 360765,81 Y: 420596,80

Tegund: Heimild
Horfin: Nei

Staðhættir

Um 350 metra suðvestur af Bakkavör og 131 metra norðvestur af Veitunni (306-22) er Holtsvör (sjá mynd 11).

Lýsing

Heimildarmenn³⁷ bentu á að ströndin tæki þarna miklum breytingum vegna ágangs sjávar svo ekki er víst að þessi staður henti sem lending í dag.³⁸

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar.

Bakki 125656 306 - 25

Sérheiti: Garðsendafoss
Hlutverk: Garður

Staðsetning: X: 361289,51 Y: 420919,26

Tegund: Heimild

Staðhættir

Um 400 metra norðaustur af núverandi íbúðarhúsi, í Ártúnsá/Blikdalsá er að finna örnefnið Garðsendafoss (sjá mynd 12). Aðeins ofar með ánni er einnig örnefnið Garðsendavað (306-26). Þetta bendir eindregið til þess að þarna hafi verið garður en túngarðurinn á túnakortinu frá 1916 var mun nær núverandi íbúðarhúsi. Þetta gæti því verið vísbendingar um eldri garð.

Lýsing

Örnefni. Þarf frekari rannsókn á vettvangi til að athuga hvort þarna megi finna einhverjar leifar af garði.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar.

³⁷ Birgir Aðalsteinsson, Ásthildur H. Skjaldardóttir og Bjarni Þorvarðarson.

³⁸ Örnefnakort yfir jörðina Bakka á Kjalarnesi. Unnið af núverandi og fyrrverandi eigendum jarðarinnar (Birgir Aðalsteinsson, Ásthildur H. Skjaldardóttir, Bjarni Þorvarðarson).

Bakki 125656 306 - 25

Sérheiti: Garðsendavað

Hlutverk: Vað

Staðsetning: X: 361323,45 Y: 420935,02

Tegund: Heimild

Horfin: Nei

Staðhættir

Um 438 metra norðaustur af núverandi íbúðarhúsi og um 40 metra norðaustur af Garðsendafossi (306-24).

Lýsing

Örnefni.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar.

Bakki 125656 306 - 26

Sérheiti: Bakkavað

Hlutverk: Vað

Staðsetning: X: 361386,49 Y: 420904,71

Tegund: Heimild

Staðhættir

Um 477 metra norðaustur af núverandi íbúðarhúsi og 70 suðaustur af Garðsendavaði (306-25).

Lýsing

Örnefni.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrrverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar.

Bakki 125656 306 - 27

Sérheiti: Pollalækur

Hlutverk: Landamerki

Staðsetning: X: 361369,52 Y: 420170,08

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðhættir

"Pollalækur lá eftir endilöngum flóanum í ótal hlykkjum frá norðri til suðurs og var á merkjum móti Arnarholti. Hann er nú horfinn og þurr, en annars kominn í skurð. Má sjá farveg hans víða enn í flóanum. Nú eru merkin að sunnan frá Holtsgróf, sem er skammt utan túns upp með Bakkakotstúni, í neðri enda skurðarins, sem kom í stað Pollalækjar, en skurðurinn er nefndur Flóðskurður."³⁹

³⁹ Ari Gíslason: Örnefnaskrá Bakka á Kjalarnesi.

Lýsing
Örnefni.**Aðrar upplýsingar**

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrirverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar.

Bakki 125656 306 - 28

Sérheiti: Fuglsstapi
Hlutverk: Landamerki

Staðsetning: X: 363251,49 Y: 421937,23

Tegund: Heimild
Horfin: Nei

Staðhættir

"Fyrir ofan veginn, þegar fer að halla upp, taka við brekkur, sem eru nafnlausar. Móti Berjamóa ofarlega er foss, sem heitir Mannskaðafoss. Hann er í gljúfrunum ofan við Ártún. ... Þarna uppaf er nefnt Dalsmynni eða Dalkjaftur. Á gljúfrabrúnn rétt ofan við fossinn heitir Fuglsstapi á merkjum. Þar verpti örn og fálki."⁴⁰

"Sneiðingaklettur heitir klettur í Esjubrún, á mörkum milli Bakka og Arnarholts. Þaðan var línan í Fuglsstapa."⁴¹

Lýsing
Örnefni.**Aðrar upplýsingar**

Staðsetning er tilgáta unnin eftir örnefnakorti sem núverandi eigendur jarðarinnar, Birgir Aðalsteinsson og Ásthildur H. Skjaldardóttir, létu vinna m.a. eftir upplýsingum fyrirverandi eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar.

Bakki 125656 306 - 29

Sérheiti: Arnarhamarsrétt
Hlutverk: Fjarrétt
Tegund: Hleðsla
Hleðsluhæð: 120 cm
Lengd: 37 m

Staðsetning: X: 362795,28 Y: 420349,48

Breidd: 27,5 m
Ástand: Sæmilegt
Horfin: Nei
Hættumat: Lítil hætta
Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

⁴⁰ Ari Gíslason: Örnefnaskrá Bakka á Kjalarnesi.

⁴¹ Ari Gíslason: Örnefnaskrá Bakka á Kjalarnesi.

Mynd 14. Arnarhamarsrétt. Horft til NV. Ljós. SUP.

Staðhættir

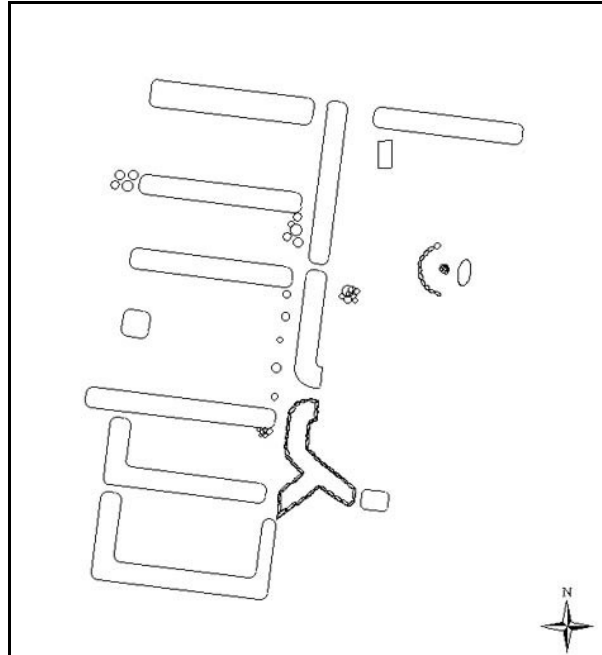
Austur af Bakka, í Esjuhlíðum. Um 30 metra austur af Vesturlandsvegi. Rústin er utan í litlu hamrabelti/klettum sem kallað er Arnarhamar og dregur réttin nafn sitt af því.

Mynd 15. Arnarhamarsrétt séð frá hömrunum. Horft til SV. Ljós. SUP.

Lýsing

Fjárrétt með fimm til sex dilkum (um 5x12 m) og einu stóru hólfi, líklega almenningi (um 10x22 m). Klettur notaður sem austurveggurinn í almenningnum. Vegg hæð mest um 120 cm. Augljóslega er verið að endurhlaða réttina og er verið að vinna í veggjum almenningsins. Þar er sum staðar einungis búið að stilla upp stóru grjóti í jaðar veggjanna, annars staðar hefur mól verið sett á milli slíkra steina og sum staðar hafa hnullungar verið settir inn á milli.

Mynd 16. AutoCad teikning af útlínunum vegga Arnarhamarsréttar. Teikn. SUP.

Bakkaholt 181202 307 - 1
Sérheiti: Bakkaholt / Bakkakot
Hlutverk: Bústaður
Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 361061,35 Y: 420470,11
Horfin: Já, af yfirborði
Heimildarmaður: Birgir Aðalsteinsson

Mynd 17. Bakkaholt (bláir punktar). Túnakort 1916 lagt yfir nýlega loftljósmynd úr LUKR.

Staðhættir

Samkvæmt túnakortinu var bústaður Bakkakots/-holts um 204 metra suðaustur af aðalhúsum Bakka.⁴²

Lýsing

Húsin eru horfin vegna túnasléttunar. Birgir Aðalsteinsson telur þó að stundum (árstíðabundið) megi sjá litamismun í túninu þar sem húsin stóðu áður.

Mynd 18. Túnið þar sem bústaðurinn hefur líklega staðið. Horft til N. Ljósm. SUP.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir túnakorti og upplýsingum Birgis Aðalsteinssonar.

Bakkaholt 181202 307 - 2

Hlutverk: Kálgarður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 360999,08 Y: 420479,16

Horfin: Já, af yfirborði

Heimildarmaður: Birgir Aðalsteinsson

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti var kálgarðurinn um 50 metra vestur af aðalhúsum/íbúðarhúsum Bakkakots/-holts. Við austurhlið garðsins eru teiknaðir þrjú ferhyrningar, 4x6 m á stærð, og virðist standa "Hey" þar við. Gæti verið leifar af heystæðum. Kálgarður Bakkaholts var 650 m² árið 1916.⁴³

⁴² Túnakort Bakka og Bakkakots á Kjalarnesi frá 1916.

⁴³ Túnakort Bakka og Bakkakots á Kjalarnesi frá 1916.

Mynd 19. Túnið þar sem kálgarðurinn var líklega. Horft til NV. Ljós. SUP.

Lýsing

Kálgarðurinn er horfinn vegna túnasléttunar. Birgir Aðalsteinsson telur þó að stundum (árstíðabundið) megi sjá litamismun í túninu þar sem garðurinn stóð áður. Nú eru bundin þessu svæði örnefnin Holtstún og Holt sem vísa líklega í Bakkaholt.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir túnakorti og upplýsingum Birgis Aðalsteinssonar.

Bakkaholt 181202 307 - 3

Hlutverk: Garður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 360956,06 Y: 420495,02

Horfin: Já, af yfirborði

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti var gamall garður um 112 metra vestur af íbúðarhúsi Bakkaholts (307-1). Stærð garðsins hefur verið um 168 m². Það kemur ekki fram hvers konar garður þetta sé en ekki ólíklegt að þetta hafi verið kálgarður.⁴⁴

Lýsing

Horfinn vegna túnasléttunar.

⁴⁴ Túnakort Bakka og Bakkakots á Kjalarnesi frá 1916.

Mynd 20. Túnið þar sem garðurinn var líklega. Horft til NA. Ljósm. SUP.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir túnakorti 1916.

Bakkaholt 181202 307 - 4

Hlutverk: Túngarður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 360930,02 Y: 420478,03

Horfin: Já, af yfirborði

Heimildarmaður: Birgir Aðalsteinsson

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti var gamall túngarður í um 116 metra vestur af íbúðarhúsi Bakkaholts (307-1) og um 10 metra suður af minni garðinum (307-3) (sjá mynd 16).⁴⁵

Lýsing

Horfinn vegna túnasléttunar.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir túnakorti. Nánari staðsetning væri (lína):

- 1) X: 360963,15 Y: 420478,20
- 2) X: 360920,45 Y: 420478,75
- 3) X: 360907,31 Y: 420483,13
- 4) X: 360872,27 Y: 420515,43

Bakkaholt 181202 307 - 5

Hlutverk: Túngarður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 361064,74 Y: 420487,09

Horfin: Já, af yfirborði

Heimildarmaður: Birgir Aðalsteinsson

⁴⁵ Túnakort Bakka og Bakkaholts á Kjalarnesi frá 1916.

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti 1916 lá gamall túngarður, 42 metra langur, um 6 metra norður af íbúðarhúsi Bakkaholts/-kots (307-1) (sjá mynd 16).⁴⁶

Lýsing

Horfinn vegna túnasléttunar.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta unnin eftir túnakorti. Nánari staðsetning væri (lína):

- 1) X: 361067,18 Y: 420482,03
- 2) X: 361058,42 Y: 420501,74
- 3) X: 361062,25 Y: 420522,55

Bakkaholt 181202 307 - 6

Hlutverk: Túngarður
Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 360971,91 Y: 420609,36

Horfín: Já, af yfirborði

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti lá gamall túngarður, 45 metra langur, um 160 metra norðvestur af íbúðarhúsi/bæjarstæði Bakkaholts (307-1) (sjá mynd 16).

Lýsing

Horfín af yfirborði vegna túnasléttunar.

Aðrar upplýsingar

Staðsetning er tilgáta byggð á túnakorti 1916. Nánari staðsetning væri (lína):

- 1) X: 360999,96 Y: 420609,93
- 2) X: 360954,92 Y: 420610,87

6. Niðurstöður

Á jörðinni Bakka á Kjalarnesi eru nú skráðir 29 minjastaðir. Af þeim eru 20 sem teljast til mannvirkja einhvers konar svo sem varnargarður, hjallur, stekkur o.s.frv. Sjö eru náttúrulegir staðir í landslaginu sem höfðu hlutverki að gegna við nýtingu og ábúð jarðarinnar svo sem landamerki, vað og álfasteinn. Tvær varir eru skráðar en þær geta bæði verið manngerðar og náttúrulegar. Einungis tvær af þessum 20 skráðu manngerðu minjastöðum eru enn sjáanlegir á yfirborði en það er varnargarður (306-12) og fjárrétt (306-29). Vafi leikur á því hvort fjárréttin, Arnarhamarsrétt, eigi fremur að tilheyra Arnarholti og voru viðmælendur ekki vissir um hvort hún hefði einhvern tímann tilheyrt Bakka. Réttin hefur ekki verið notuð í nokkurn tíma en augljós merki eru um að nýlegar endurbætur hafi verið gerðar á henni og standi enn yfir. Nauðsynlegt er að hafa samráð við viðkomandi aðila um áframhaldandi endurbætur.

Tafla 1. Skráðir minjastaðir á Bakka

Fornleifanr.	Hlutverk	Tegund
306 -1	Bústaður	Heimild
306 -2	Útihús	Heimild

⁴⁶ Túnakort Bakka og Bakkakots á Kjalarnesi frá 1916.

306 -3	Útihús	Heimild
306 -4	Kálgarður	Heimild
306 -5	Kálgarður	Heimild
306 -6	Vegur	Heimild
306 -7	Tóft	Heimild
306 -8	Túngarður	Heimild
306 -9	Stekkur	Heimild
306 -10	Fjós	Heimild
306 -11	Hjallur	Heimild
306 -12	Varnargarður	Garðlag
306 -13	Vör	Heimild
306 -14	Fjárborg	Heimild
306 -15	Stekkur	Heimild
306 -16	Landamerki	Heimild
306 -17	Mógröf	Heimild
306 -18	Túnrækt	Heimild
306 -19	Bústaður	Heimild
306 -20	Varnargarður	Heimild
306 -21	Álfabyggð	Heimild
306 -22	Veita	Heimild
306 -23	Vör	Heimild
306 -24	Garður	Heimild
306 -25	Vað	Heimild
306 -26	Vað	Heimild
306 -27	Landamerki	Heimild
306 -28	Landamerki	Heimild
306 -29	Fjárrétt	Hleðsla

Varnargarðurinn (306-12) sem er norðan við núverandi bústað er að öllum líkendum a.m.k. frá aldamótun, ef ekki eldri, að mati fyrrveranda eiganda jarðarinnar Bjarna Þorvarðarsonar. Ýmislegt bendir til að garðurinn hafi þjónað hlutverki varnargarðs fyrir ágangi sjávar og flóða í ánni en einnig sinnt hlutverki túnagarðs því innan við garðinn voru tún. Það er samt umhugsunarvert að þessi garður er ekki á túnakorti frá 1916 og eru þrjár mögulegar skýringar á því. Í fyrsta lagi að túnagarðurinn hafi ekki verið alveg rétt staðsettur á túnakortinu. Í öðru lagi að garðurinn sé yngri en 1916 og í þriðja lagi að hann hafi einfaldlega ekki verið tekinn með á teikninguna. Fyrsta skýringin verður að teljast líklegust því lag garðsins við ströndina sem teiknaður er á túnakortinu fellur að lagi varnargarðsins í dag. Munurinn felst í því að varnargarðurinn er töluvert styttri og um 50 metra norðar en hann er sagður vera á kortinu. Leggja ætti áherslu á að vernda þennan garð bæði vegna aldurs en einnig vegna þess að hann er gott merki um það hvernig íbúar á þessu svæði hafa reynt að hemja landbrot af völdum ágangs sjávar í gegnum tíðina og á minjasvæði Reykjavíkur eru ekki margir sjávargarðar í jafn góðu ásigkomulagi eins og hér á Bakka.

Mynd 21. Staðsetning fornleifa við bæjarstaði Bakka (gult) og Bakkaholts (blátt). Grunnur er nýleg loftljósmynd fengin úr LUKR.

Íbúðarhúsið á Bakka er með elstu húsum á Kjalarnesi eða frá 1923. Það er í fullri notkun og fellur það því í hlut húsadeildar Minjasafns Reykjavíkur að sjá um skráningu þess. Þetta hús var byggt ofan á íbúðarhúsið sem teiknað var á túnakortið 1916. Ýmislegt bendir til þess að enn eldra bæjarhús sé í túninu norðaustan við núverandi íbúðarhús og skal fylgjast vel með framkvæmdum á því svæði. Örnefni eins og Garðsendafoss, Garðsendavað og Stekkjarhvammur benda til þess að fyrir aldamót hafi mátt finna garð og útihús austar en þau hús sem teiknuð eru upp á túnakorti 1916. Það mætti rannsaka það svæði betur til að athuga hvort þar megi enn finna einhverjar fornleifar.

Tafla 2. Skráðir minjastaðir á Bakkaholti

Fornleifanr.	Hlutverk	Tegund
307 -1	Bústaður	Heimild
307 -2	Garðrækt	Heimild
307 -3	Garður	Heimild
307 -4	Túngarður	Heimild
307 -5	Túngarður	Heimild
307 -6	Túngarður	Heimild

Á jörðinni Bakkaholt eru sex minjastaðir skráðir og í öllum tilvikum er um mannvirki að ræða. Þessi mannvirki eru ekki lengur sjáanleg á yfirborði trúlega vegna túnasléttunar en samkvæmt núveranda ábúanda má enn sjá litamismun í túni þar sem þau voru staðsett. Komi til framkvæmda á þessu svæði skal það gert í samstarfi við Minjasafn Reykjavíkur því vel er mögulegt að enn megi finna leifar undir efstu lögum jarðvegs.

Heimildaskrá

Útgefið efni

Árni Magnússon og Páll Vídalín, *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns III. Gullbringu- og Kjósarsýsla*. Hið íslenska fræðafjelag í Kaupmannahöfn, Kh., 1923-1924. Ljósprentað í Odda 1982.

Diplomatarium Islandicum [D.I.] VII. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörning, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Hið íslenzka bókmenntafélag, Rv., 1903-1907.

Diplomatarium Islandicum [D.I.] VIII. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörning, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Hið íslenzka bókmenntafélag, Rv., 1906-1913.

Diplomatarium Islandicum [D.I.] X. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörning, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Hið íslenzka bókmenntafélag, Rv., 1911-1921.

Diplomatarium Islandicum [D.I.] XII. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörning, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Hið íslenzka bókmenntafélag, Rv., 1923-1932.

Diplomatarium Islandicum [D.I.] XV. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörning, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Hið íslenzka bókmenntafélag, Rv., 1947-1950.

J. Johnsen, *Jarðatal á Íslandi, með braudlýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágrípi úr búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu*. J. Johnsen gaf út, Kaupmannahöfn, 1847.

Ragnheiður Traustadóttir, *Fornleifaskráning á Miðnesheiði*. Þjóðminjasafn Íslands, Garðabær, 2000.

Þorsteinn Jónsson, *Kjalnesingar. Ábúendur og saga Kjalarneshrepps frá 1890*. Esjuútgáfan, Rv., 1998 (*Íslendingar, ættir, byggðir og bú I. Kjósarsýsla*).

Óútgefið efni

Túnakort Bakka og Bakkakots á Kjalarnesi í Kjósarsýslu gert árið 1916.

Ari Gíslason: Örnefnaskrá Bakka á Kjalarnesi í Kjósarsýslu. 1967.

Þskj., Fasteignamatsbók Kjósarsýslu 1919 með athugasemdum frá 1930. Handskrifað handrit.

Vefsíður

Gagnabanki Fasteignamats ríkisins. Upplýsingar um jörðina Bakka á Kjalarnesi. www.fmr.is
(23. september 2004).

Þjóðminjalög 107/2001. <http://www.althingi.is/lagas/nuna/2001107.html>
(13. október 2004).